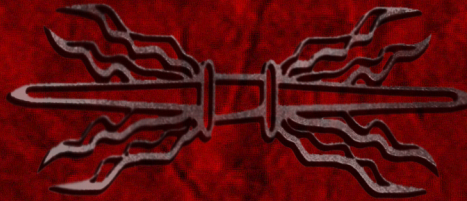

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI I -2011

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM I

OLBA KAZISI YAYINLARI

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNUM I

Ankara 2011 / Türkiye

ISBN

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsu yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia ad Calycadnum yayınına devretmiş sayılır. Seleucia ad Calycadnum kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum için yazışma adresi:

Okt. Murat ÖZYILDIRIM

Mersin Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Çiftlikköy Kampüsü 33342 Mersin – TÜRKİYE

Tel: 00 90 324 361 00 01 – 4735 e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com.

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNUM I

ISBN:

Editörler

Emel ERTEN
Diane FAVRO
Murat ÖZYILDIRIM

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit ÇAL Prof. Dr. Çiğdem DÜRÜŞKEN Prof. Dr. Emel ERTEN
Prof. Dr. Diane FAVRO Prof. Dr. Turhan KAÇAR Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU Prof. Dr. Scott REDFORD Prof. Dr. Aygül SÜEL
Prof. Dr. Fikret YEGÜL

Doç. Dr. Salim AYDÜZ Doç. Dr. Sedef ÇOKAY-KEPÇE Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN

Yrd. Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ – COŞKUN Yrd. Doç. Dr. Merih EREK
Yrd. Doç. Dr. Fikret ÖZBAY Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat ÖZGEN
Yrd. Doç. Dr. Sema SANDALCI Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih YAVUZ

Dr. Vujadin IVANISEVIC

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia ad Calycadnum, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Kapak Tasarım: Tuna AKÇAY

Dizgi:

Baskı:

İÇİNDEKİLER

IULIANUS APOSTATA'NIN
UFUKTAKİ HİRİSTİYANLIKLA SINAVI
Erendiz ÖZBAYOĞLU

11

İKİNCİ YÜZYILDA HİRİSTİYANLIK:
ENTELEKTÜELLER, DÜŞÜNCELER
VE GRUPLAR
Turhan KAÇAR

19

ERKEN BİZANS CAMCILIĞI: KİMLİĞİ
VE NİTELİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
Emel ERTEN

29

SON ARKEOLOJİK BULGULAR
IŞIĞINDA AZİZ PAULUS'UN
İKİNCİ KÜTSAL GÖREV GEZİSİNDE
TROAS YOLCULUĞU
Reyhan KÖRPE

51

YUMUKTEPE HÖYÜĞÜ KAZILARINDA
GÜN IŞIĞINA ÇIKARILAN
AZİZ MENAS TASVİRLİ HACI ŞİŞESİ
Gülgün KÖROĞLU

77

ROMA DEVLETİNİN HİRİSTİYANLIĞI
ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK
SON HAMLESİ: BÜYÜK TAKİBAT
(303-311)
Efrumiye ERTEKİN

91

BİZANS SİKKELERİNDE YER ALAN
GÖKSEL VARLIKLAR
"KERUBİM VE SERAFİM"
Ceren ÜNAL

111

OLBA'DA HİRİSTİYAN MEZARLARI
Tuna AKÇAY

133

ISAVRIA DAĞLARINDA
HIRİSTİYAN MANASTIRCILIĞININ BİR
ÖRNEĞİ: OLBA MANASTIRI
Murat ÖZYILDIRIM
H. Sibel ÜNALAN

147

GEÇ ANTİK DÖNEM'DE
CILICIA VE ISAVRIA'DA
KİLİSE SAYISININ ARTIŞ NEDENLERİ
ÜZERİNE BİR DENEME
Ümit ÇAKMAK

167

SOME OBSERVATIONS
ON MONOTHEISM
IN CILICIA
Sevim AYTEŞ CANEVELLO

183

KİTAP TANITIMI:
GEÇ ANTİKÇAĞ'DA HİRİSTİYANLIK
Emin SARIİZ

191

KİTAP TANITIMI:
ROMA DÜNYASINDA YIKANMA
William AYLWARD

195

OLBA KAZISI YAYINLARI
SELEVCIA AD CALYCADNVN I

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., *Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı*, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, *Lucerna Klasik Filoloji Yazıları*, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca **(Lev.1)**, **(Lev. 2)** kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

PRAEFATIO

Mersin'in Silifke ilçesi sınırları içindeki Olba'da TC Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile 2001 – 2009 yılları arasında arkeolojik yüzey araştırmaları, 2010 yılındaysa Bakanlar Kurulu kararı ile ilk arkeolojik kazılar başladı. Böylece Olba hakkında bugüne kadar bilinenlere yeni bilgiler eklendi ve ulaşılan sonuçlar ekip üyelerimiz tarafından birçok yayınlı bilim dünyasına sunuldu.

“Seleucia ad Calycadnum”, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, sanat tarihi konularında yapılan çalışmaları sizlerle buluşturmak üzere yayın yaşamına başlıyor. İlk sayıda “Erken Hıristiyanlık” teması ile çıkmakla birlikte, gelecek sayılarımızda sizlerin çalışmalarına çok daha geniş bir yelpazede yer vermeyi amaçlamaktayız.

Birinci sayımıza katkı sağlayan başta Seleucia ad Calycadnum Bilim Kurulu üyeliğini kabul eden saygıdeğer öğretim üyeleri olmak üzere, sayın yazarlara, amblemimizin çizimi için ressam Cavidan Yegül Erten'e, kapak tasarımı için arkeolog Tuna Akçay'a, teknik yardımlarından dolayı M. Çağlar Kırkpınar'a ve Gonca Sümer'in şahsında TAN Kitabevi'ne teşekkür ederiz.

Yapacağınız çalışmaların dergimizde yayınlanmasından onur duyacağımızı belirtmek isteriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

PRAEFATIO

After nine years (2001-2009) of archaeological surveys at Olba in Mersin, Silifke, excavations started in 2010 with the permission of the Ministry of Culture and Tourism. The team members of Olba have added extensive new information on the settlement history of the site, presenting their results in many publications.

“Seleucia ad Calycadnum” will be an annual journal for the studies on archaeology, ancient languages and cultures, and the history of art published by Olba excavations. Although the first issue focuses on Early Christianity, subsequent issues will include a wider range of investigations.

We want to thank the contributors and the colleagues who honored us by accepting to take part in the scientific board. Painter Cavidan Yegül Erten was kind enough to draw our logo and archaeologist Tuna Akçay designed the front-cover. M. Çağlar Kırkpınar did all the tiresome office work. Finally, many thanks to the TAN Bookstore and Gonca Sümer for giving us support for the publication of “Seleucia ad Calycadnum”.

We welcome contributions for future issues of “Seleucia ad Calycadnum”.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (MA)

SON ARKEOLOJİK BULGULAR IŞIĞINDA AZİZ PAULUS'UN İKİNCİ KUTSAL GÖREV GEZİSİNDE TROAS YOLCULUĞU

Reyhan KÖRPE*

Özet

Aziz Paulus üç Kutsal Görev Gezisi ile Hıristiyanlığın Anadolu ve Avrupa'da yayılmasını sağlamıştır. İkinci Kutsal Görev Gezisinde Mysia'dan Troas'a geçen Paulus, Aleksandria Troas kentinden gemi ile Makedonya'ya gitmiştir. Bu geziler ile ilgili yapılan araştırmalarda arkeolojik verilerin yetersizliğinden dolayı, Azizin Troas'daki güzergahı çok fazla ele alınmamıştır. Bu çalışmamızda Paulus'un Troas'a girişi ve bu bölgedeki yolculuğu son arkeolojik bulgular ışığında yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Aziz Paulus, Troas, Agonya, Argyria, Polichna, Skepsis, Scamandria.

Abstract

With three Missionary Journeys, St. Paul has provided to spread of Christianity in Asia Minor and in Europe. In Second Missionary Journey, St. Paul crossed to Troad from Mysia, and sailed with a ship to Macedonia. Due to lack of data related to archaeological research in Troad, this Journey wasn't been researched. In this study, with the latest archaeological findings, St. Paul's journey in Troad has been interpreted.

Keywords: St. Paul, Troas, Troad, Agonya, Argyria, Argyza, Polichna, Skepsis, Scamandria.

---

* Dr. Reyhan KÖRPE, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen – Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, Terzioğlu Yerleşkesi – 17100 Çanakkale, e – posta: reyhankorpe@yahoo.com.

Hıristiyanlığın Anadolu topraklarında ve Avrupa'da yayılmasında kuşkusuz en önemli kişilerden biri Paulus'tur. Tarsuslu Roma vatandaşı Yahudi bir ailenin oğlu olan Paulus, MS 36-37 yıllarında Hıristiyanlığı kabul etmiştir¹.

Hıristiyan olduktan sonra MS 40-60 yılları arasında hem Hıristiyanlığı yeni kitlelere yaymak, hem de daha önce bu dini seçenlerin tekrar eski inançlarına dönmelerine engel olmak için geziler yapmıştır. Paulus'un toplam üç Kutsal Görev Gezisi, Lucas tarafından *Actus Apostolorum*'da (Elçilerin İşleri) anlatılmıştır. Birinci Kutsal Görev Gezisi, Kıbrıs'tan başlayıp, Pamphylia, Iconium ve Antiochia kentlerini dolaşarak son bulur². İkinci Kutsal Görev Gezisi, biraz daha uzun sürmüştü ve daha uzak yerlere gitmiştir. Bu gezide Paulus Antiochia'dan yola çıkıp Orta Anadolu üzerinden Troas'a geçmiş, oradan Yunanistan'ı dolaşarak deniz yoluyla Hierosolyma'ya (Kudüs) dönmüştür³. Üçüncü Kutsal Görev Gezisinde ise Antiochia'dan çıkarak gene Iconium ve Antiochia üzerinden Ephesus'a gelmiş, burada yaklaşık iki yıl kaldıktan sonra deniz yoluyla Yunanistan'a giderek, dönüşte tekrar Troas'a uğramıştır. Buradan Kudüs'e giden Paulus tutuklanmış, fakat kendisi Roma vatandaşı olduğunu ve Caesar'ın huzurunda yargılanması gerektiğini söyleyince Roma'ya götürülmüştür⁴. Roma'da bir süre hapis yatan Paulus, MS 67 yılında başı kesilerek öldürülmüştür⁵.

Bu çalışmada Paulus'un İkinci Kutsal Görev Gezisi sırasında Mysia'dan Troas'a girişi ve Troas bölgesindeki yolculuğu, son arkeolojik bulgular ışığında yorumlanmıştır.

Paulus'un İkinci Kutsal Görev Gezisi, *Actus Apostolarum* 15: 36 – 18: 22 arasında anlatılır⁶. MS 49 - MS 52 yılları arasında (belki MS 50 Nisan ayından, MS 52 Eylül ayına kadar) Paulus Syria'dan (Suriye) Cilicia, Derbe, Lystra, Phrygia, Galatia, Mysia, Troas bölgeleri, Aleksandreia Troas, Samotrakhe, Neapolis, Philippi, Amphipolis, Apollonia, Thessalonika, Berea, Atina, Korinth, Ephesus, Caesarea kentlerini dolaştıktan sonra, tekrar Syria'daki Antiochia'ya geri dönmüştür. Seyahatin yaklaşık olarak 2900 kilometresi karada, 2000 kilometresi ise denizden gerçekleşmiştir⁷(**Lev. 1**).

Başlangıçta Barnabas'ın da katılımıyla ilk gezide görülen yerlerin tekrar

1 Tarsus'daki Yahudiler için bakınız. Ramsay 1907, 169-185; Sonradan Hıristiyan olan Paulus'un bu dini seçmesinin ilginç bir hikayesi vardır. Hıristiyanları cezalandırmak için Damascus'a (Şam) doğru yola çıkan Paulus'a yolda Hz. İsa görünür ve ona, niye kendine zulüm ettiğini sorar. Acta Apostolorum, 22. 6-7; Özyıldırım 2007, 29.

2 *Actus Apostolarum*, 13.1-14-27.

3 *Actus Apostolarum*, 15. 36-18.22.

4 *Actus Apostolarum*, 18. 23-21.26.

5 Dürüşken 2003, 17.

6 Bailey 1909, 414-423.

7 Murphy-O'Connor 1985, 41.

ziyareti planlanmışsa da Barnabas, Ioannes'in kendileriyle birlikte gelmesini istemişse de, Paulus, Ioannes'i yoldan çıkmış biri olarak görüp katılmasına karşı çıkmıştır. Böylece Barnabas Ioannes ile birlikte Kıbrıs'a giderken, Paulus Hiersolyma'daki kilisenin üyelerinden biri olan Silas'ı yanına alarak Antiochia'dan kuzeye, Cilicia'daki Tarsus'a doğru yola çıkmıştır⁸.

İkili Lystra'ya geldiğinde babası Yunanlı, annesi inançlı bir Yahudi olan genç Timotheus ile tanıştılar. Paulus'un isteği doğrultusunda ve bölgedeki Yahudi cemaat içine rahatça girebilmesi için Timotheus sünnet olur⁹.

Timotheus'un da katılmasıyla Paulus, Phrygia'da kent kent dolaşarak Hiersolyma'daki elçilerle, ihtiyarların almış oldukları kararları, gittikleri yerlerdeki inananlara iletip, onlardan bunlara sahip çıkmasını sağlamaya çalışır¹⁰. Paulus, Orta Anadolu'da dolaşarak kendine pek çok taraftar toplamış, fakat Phrygia ve Galatia'da daha fazla dolaşmaları Kutsal Ruh tarafından engellenmiştir. Bunun üzerine batıya doğru hareket eden grup Mysia'ya ulaştığında ve buradan Bithynia'ya gitmeye çalıştıkları sırada İsa'nın Ruhu buna da izin vermemiş, böylece batıya doğru yönelip Troas'a geçmişlerdir.

“Et Ecclesiae quidem confirmabantur fide, et abundabant numero quotidie.

Rtanseuntes autem Phrygiam, et Galatae regionem, vetati sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.

Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: et non permisist eos Spiritus Iesu.

Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem¹¹.”

“Bu şekilde inanlı topluluklar iman açısından güçleniyor ve sayıları günden güne artıyordu.

Phrygia ve Galatia bölgesinden geçtiklerinde, Kutsal Ruh tarafından

8 Dürüşken 2003, 28.

9 Polhill 1992, 374.

10 Galatia bölgesinde Hıristiyanlığın yayılması ile ilgili bakınız: Bruce 1972, 264-286; Dürüşken 2003, 29

11 Actus Apostolarum, 16, 5-8.

Tanrı sözünü Asia topraklarında yaymaları engellendi.

Mysia'ya geldiklerinde, Bithynia'ya geçmeye kalkıştılar: İsa'nın Ruhunu onlara engel oldu.

Bu yüzden Mysia'yı geçip Troas bölgesine gittiler¹².”

Paulus, Troas bölgesinde yolculuk ederken gördüğü bir hayalde Makedonyalı bir adamın kendisini bu topraklarda yaşayan insanlara yardım etmek üzere davet ettiğini görür. Bu rüya üzerine Paulus ve yoldaşları bu dönemde bölgenin en önemli liman kentlerinden biri olan ve Paulus'un daha önce bir defa daha ziyaret ettiği batıdaki Aleksandreia Troas kentine doğru hareket eder¹³. Aleksandreia Troas'ta çok fazla kalmadığı anlaşılan Paulus, Makedonya'ya doğru gemiyle denize açılmış ve önce Samotrake adasına, oradan da Neopolis ve Makedonya'daki Philippi'ye ulaşmıştır.

“Et visio per noctem Paulo ostense est: Vir Macedo quidamerat stans, et deprecans eum, et dicens: Transiens in Macedoniam, adiuva nos.

Ut autem visum vidit, statim quaevisimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis.

Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samohtaciam, et sequenti die Neapolim:

Et inte Philippos, quae est prima partis Macedoniae civitas, colonia. Eramus antem in hac Urbe diebus aliquot, conferentes¹⁴.”

“Aynı gece Paulus bir hayal gördü: Bir Makedonyalı adam ayakta durmuş ona yalvararak şöyle söylüyordu: Makedonya'ya gelip bize yardım et.

12 Dürüşken 2003, 77.

13 Ramsay 1896, 106.

14 *Actus Apostolarum*, 16, 9-12.

“Paulus’un gördüğü bu hayal üzerine,
Tanrı’nın bizden oradakilere Müjde’yi
yaymamızı istediğinden emin olup
hemen Makedonya’ya gitmenin
yollarının araştırdık.

Troas’tan denize açılıp rotamızı
Samothrake’ye çevirdik; bunu izleyen
günde de Neapolis’e yol aldık:

Oradan da Makedonya’nın önemli
bir kenti olan, Roma’nın kolonisi
Philippi’ye gittik. Bu kentte birkaç
gün kaldık ve konuşmalar yaptık¹⁵.”

Paulus’un, doğuda Mysia’dan Troas bölgesine geçip, batıya doğru ilerleyerek deniz kıyısındaki Aleksandreia Troas kentine ulaşması Elçilerin İşlerinde, 8-12 de satırlarda anlatılır (**Lev. 2**). Bu satırlarda Paulus’un hayalinde Makodonyalı bir adamı görmesi ve onun söyledikleri uzun uzun anlatılırken, doğudaki Mysia sınırından, batıdaki Aleksandreia Troas kentine yaptığı yolculuktan hiç söz edilmez. Kentte de hiç kalmadığı ve kimseyle konuşmadığı anlaşılan Paulus aceleyle bir gemiyle Neapolis’e ve buradan da Makedonya’daki Philippi’ye ulaşmıştır. Philippi’de tekrar vaaz vermeye başlayan Paulus’un Troas’ta Makedonyalı adamı gördükten sonra doğrudan hedefine yöneldiği anlaşılmaktadır.

Paulus’un gezileri ve uğradığı kentler ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. Paulus gerek mektuplarında, gerekse *Elçilerin İşlerinde* bu gezileri ve gittiği kentleri ayrıntılı olarak anlatmıştır. Birkaç tartışmalı güzergah dışında bu gezinin rotası gayet iyi bilinmektedir. Paulus’un tartışmalı yol güzergâhlarından biri de İkinci Gezisinde kullandığı Troas güzergahıdır. Paulus, *Elçilerin İşleri*, 16. 8’de sadece Mysia’dan Troas’a geçtiğini yazar. Mysia’dan Troas’ın doğusuna geçen Paulus, buradan batıdaki Aleksandreia Troas kentine kadar yaptığı yolculuk ile ilgili hiçbir detay, uğradığı kent ve kasabalar hakkında hiçbir bilgi vermez. Bu durum Paulus’un bu bölgede herhangi misyonerlik faaliyeti için bile durmadığı şeklinde yorumlanır¹⁶.

Paulus’un gezilerini araştıran bilim adamları onun Troas güzergâhı konusunda genellikle suskun kalmaktadırlar¹⁷. Bunun nedeni olarak da bölgenin özellikle bu kısımlarının çok iyi bilinmemesi denilebilir. 19. Yüzyıldan itibaren

15 Dürüşken 2003, 77.

16 Weber 1920, 34; Pope 1939, 68; Bowers 1979, 507-508; Marshall 1980, 262; Johnson 1992, 285; Bauernfeind 1980, 206; Witherington 1998, 479; Wilson ve Desjardins 2000, 76-77.

17 Finegan 1981, 93.

Troas bölgesinde yapılan araştırmalar daha çok bölgenin batı ve güney kıyılarında yoğunlaşmıştır. Bölgenin doğusunda ve Mysia sınırına yakın kısımlarında son zamanlara kadar herhangi bir arkeolojik araştırma olmamıştır. Antik kaynakların bölgenin bu kısmında var olduğunu söylediği antik yerleşimlerin pek çoğunun lokalizasyonu da yapılmış değildir. Ayrıca antik çağlarda Troas bölgesinin yol sistemi hakkında da bilgiler oldukça yetersizdir. Paulus'un, Mysia sınırından Troas'a Çanakkale'nin güney doğu kısmında, günümüzde Agonya olarak bilinen Hamdibey-Kalkım kasabaları civarından girmiş olduğu düşünülmektedir¹⁸. Fakat şimdiye kadar antik yolların gösterildiği haritalarda, Mysia ile Troas arasında bu yönde, yani doğu-batı doğrultusunda herhangi bir yol görülmez¹⁹. Sadece 19. yüzyıl sonlarında bölgede kısa bir gezi yapan Munro, Roma döneminde Hadrianuthrea'dan Skepsis'e ve oradan Skamandros'u takip ederek Ilion ve Aleksandreia Troas'a ulaşan bir yolun var olduğunu bildirir²⁰.

Paulus gezilerinde bu dönemde kullanılan yolları ve bilinen güzergahları kullanmış olmalıdır. Troas'a Mysia'dan, Hadrianuthrea, Ergasteria ve Perikharaksis üzerinden gelen Paulus burada Argyza kentine ulaşmış olması düşünülür²¹. Bu güzergah aynı zamanda günümüzde Çanakkale'den Balıkesir'e giden yolun güzergahıdır²². Bölgenin bu kısmı Paulus'un da tercih ettiği gibi kıyı ve iç bölgelerle bağlantısını sağlayan gelişkin bir yol ağına sahipti.

Paulus'un Troas güzergahından bahseden çalışmalarda bölgenin bu kısmının araştırılmamış olduğundan ve arkeolojik buluntuların yetersizliğinden söz edilmektedir. Bu nedenle Paulus'un güzergahı tarif edilirken genellikle eksik bilgilerden kaynaklanan yanlışlıklar yapılmaktadır.

Troas bölgesinin iç ve doğu kısımlarında yaptığımız yüzey araştırmaları Paulus'un geldiği zamanlarda, bölgede sanıldığına aksine son derece canlı bir sosyo-ekonomik hayatın var olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun en önemli nedeni de bölgenin son derece zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olmasıdır. Günümüzde de Çanakkale'nin en verimli ovalarından biri olan

18 Jewett 1997, 21 Harita; Wilson ve Desjardins 2000, 78.

19 Wiegand & Philippson 1902, Athen. Mitteilungen 1904, Taf. XXIII, Kartenskizze (Mysien); W. M. Calder & G. E. Bean, 958, A Classical Map of Asia Minor (sayfa ve levha numarası bulunmuyor); Talbert 2000, Barrington Atlas of The Grek and Roman World, (Map 52 Byzantium)785-795; Ramsay 1910, The Historical Geography of Asia Minor, Hellespontus and Bithynia Map (sayfa ve levha numarası bulunmuyor); Hasluck 1910, Cyzicus, Cyzicus at vicinia (sayfa ve levha numarası bulunmuyor); Kiepert & Philippson 1912, Asia Minor (The Troad) The Geographical Journal (sayfa ve levha numarası bulunmuyor).

20 Munro ve Anthony 1897, 256-258 ve 248 harita (Part of North Western Asia Minor, 1894).

21 Jewett 1997, 10-11; Wilson ve Desjardins 2000, 78; Jewett 2002, 93-96.

22 Türkiye Cumhuriyeti'ni ilk imar faaliyetlerinden biri bu yolun yeniden yapılmasıdır. Çanakkale'yi Balıkesir üzerinden Ankara'ya bağlayan kara yolu, 1936 yılında Atatürk ve İran Şahı Rıza Pehlevi tarafından kullanılmıştır.

Agonya ovasının etrafı gür ormanlarla çevrilidir²³. Fakat kuşkusuz bölgenin en önemli ekonomik kaynağı zengin maden yataklarıydı. Balıkesir ili Balya ilçesi yakınlarında, Mysia'nın Troas sınırında bulunan Perikharaksis, kurşun madenleriyle ünlüydü²⁴.

Agonya civarında ise kurşun madenlerinden başka, altın, gümüş, bakır ve demir madenleri bulunmaktaydı. Antik kaynaklar özellikle Argyria civarında zengin gümüş madenleri olduğunu ve kentin adının da (Yunanca *αργυρος* *argyros*=gümüş) bu metalden geldiğini belirtir²⁵. İda Dağının Agonya ovasına bakan kuzey yamaçlarında yer alan Argyria, 2005-2007 yıllarında bölgede yaptığımız yüzey araştırmalarında Karaydın köyünün 1.8 km. güneydoğusunda Dedetepe üzerinde tespit edilmiştir²⁶. Tepenin yamaçlarında ve zirvesinde yapılan araştırmada yüzeyde çok sayıda seramik, tuğla ve çatı kiremidi parçaları görülmüş olup, tepenin üst kısmında kaçak kazılarla ortaya çıkartılmış kare planlı ve yaklaşık 1.5-2 m. derinliğinde bir sarnıç bulunmaktadır (**Lev. 3**). Düzgün dikdörtgen kesme taşlardan yapılmış ve horasan harç ile sıvanmış olan bu sarnıç, içinden çıkan seramik parçalarından anlaşıldığına göre geç Hellenistik-Erken Roma dönemine aittir.

Bu civarda bulunan bir diğer antik yerleşim gene 2005-2007 yıllarında bölgede yaptığımız yüzey araştırmalarında, Yenice-Balya yolu üzerinde, Bayatlar köyünün karşısında, Aesopos ırmağının güney kıyısında ve Aesopos vadisine hakim konumda olan Asartepe üzerinde tespit edilen Argyza'dır²⁷ (**Lev. 4**). Tepenin üst kısmında *akropolise* ait olması muhtemel duvarlardan bazıları görülmektedir. Yaklaşık 200 X 300 m. ölçülerinde, oval şekilli yerleşimin etrafındaki sur duvarı, yer yer tahrip olmakla birlikte, 1 ila 1.5 m. genişliğinde ve yaklaşık 50 cm. yüksekliğinde korunmuştur. Yüzeyden toplanan antik seramiklerden ise kentin Arkaik çağlardan, Geç Roma dönemine kadar iskan gördüğü anlaşılmaktadır.

Bölgenin tarihi coğrafyası için en önemli kaynağımız olan Strabon'da Arg-

23 19. yüzyılın sonlarında Troas'ı ziyaret etmiş olan Munro "Agonya ovasının etrafındaki ormanlardan kesilen ağaçların ırmaklarla denize ulaştığını ve buradan uzak İskenderiye'ye kadar gönderildiğinden bahseder. Munro 1901, 235.

24 Helenistik dönemde Bergama krallarının işlettiği bu madenler Romalılar tarafından da yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Hansen 1971, 211,213; Pericharaxis madenleri için ayrıca bakınız: Wiegand 1904, 254-339; Ruge 1937; Magie 1950, 1.44, 798, 803-804; Jones 1971, 88; Pemicka et al. 1984, 540-49, 572; Pemicka 1987, 649; Gjelsvik, 1962, 62-70;Günümüzde de kısmen işletilen Balya madenleri özellikle 19. ve 20. yüzyılın başında yoğun olarak işletilmekteydi.

25 Strabon 12. 3. 23; 13. 1. 45; Hirschfeld 1896a, 2.801 ; Magie 1950, 1. 44, 804; Pernicka et al. 1984, 538; Fabricius 1894, 904; Wiegand 1904, 274; Brüchner, 801 "Argyria"; Phippson 1910, 167, 38; Rostowtseff 1923, 367; Leaf 1923, 212; Magie 1950, 44; Cook 1973, 302.

26 Körpe 2010, 377.

27 Hirschfeld 1896b, 2.721; Jones 1971, 86, 88, 90; Körpe 2007, 28; Körpe 2010, 379.

ya ile ilgili bir bilgi yoktur. Böyle bir yerin varlığı, Fabricius'un bölgede yaptığı araştırmalarda ortaya çıkmıştır²⁸. 19. yüzyılda bölgeye gelen Fabricius, Kalkım yakınlarında, üzerinde "Αργι[ζ]ων πολις" yazan bir yazıt bulmuştur. Leaf, antik yerleşimin de bu bölgeye yakın bir yerde olması gerektiğini bildirerek, Demetrios'un aynı yerden Alazonion olarak bahsettiğini ve bu iki kenti karıştırmış olan Strabon'un da bu nedenle Argiza'dan, bahsetmediğini söyler²⁹. Bu bölgede bulunan kentler içinde adı Piskoposluk listelerinde geçen tek yerleşim burasıdır³⁰.

Bayatlar Asartepe üzerinde tespit ettiğimiz antik yerleşim, bu bölgede tespit ettiklerimiz içerisinde en büyük olanıdır. Burası kuzeyden Aesepos vadisini takip ederek gelen yol ile Karasene bölgesinden gelen yolun kesiştiği kavşak üzerinde bulunur. Halen bölgenin en önemli geçiş noktalarından biri olan Agonya köprüsü, tepenin eteğinde yer alır. Yerleşimin etrafında yaptığımız yüzey araştırmalarında Asartepe'nin hemen batısındaki yamaçlarda büyük bir Erken Roma yerleşimi tespit edilmiştir. Nekropol alanlarıyla birlikte yaklaşık 1000 X 1000 m. genişliğinde bir alana yayılan bu Roma yerleşimi bölgenin en büyük metropolüdür³¹. Gerek konumu, gerekse nüfusu nedeniyle Paulus'un buraya uğramadan geçmesi mümkün görülmemektedir.

Agonya ovasının bu kısmında, Argyza civarında da çok sayıda Roma dönemi yerleşimleri ile antik çağlarda kullanılmış çok sayıda maden ocağı bulunmuştur³² (**Lev. 5**). Buralardaki metal ve cürüflardan analizleri yapıldığında bunların kurşun, gümüş ve çinko oldukları anlaşılmıştır. Metal işleme tarihini tam olarak saptamak güçtür. Buradaki yerleşim yerlerinden ele geçen seramikler çok çeşitli olup, Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine aittirler.

Yüzey araştırmalarında Agonya ovasının sadece doğusunda değil diğer taraflarında da on yedi küçüklü büyüklü antik yerleşim yeri tespit edilmiştir. Antik çağlarda ve özellikle de Paulus'un bölgeye geldiği zamanda civarda bulunan gerek tarım arazilerinde, gerek ormanlarda ve gerekse madenlerde çalışmak üzere çok sayıda kölenin çalışmakta olduğu şüphesizdir³³. Bazı bilim adamları buralardaki madenlerde özellikle savaş esirlerinin işçi olarak kullanılmış olabileceklerini ileri sürmektedir³⁴. Kısa bir süre önce Roma, Caligula

28 Fabricius 1894, 903-904.

29 Leaf 1923, 212.

30 Ramsay 1890, 123.

31 2007 yılında yapılan yüzey araştırmasında bu alanda kaçak kazılar sonucu açılan bir mezar içinden Augustus dönemine ait bronz Parion sikkesi bulunmuştur.

32 Körpe 2007a, 29; Körpe 2010, 124-129.

33 Jewett 1997, 14-15.

34 Wilson ve Desjardins 2000, 78.

zamanında Iudaea'da Yahudiler ile çatışmalar başlamıştı³⁵. Bu nedenle çok sayıda Yahudi savaş esirinin çeşitli işlerde ve madenlerde çalışmak üzere Roma dünyasına gönderdiği düşünülürse, böyle bir grubun Troas madenlerinde çalıştığı yüksek ihtimaldir. Bu durumda Paulus'un Mysia'dan Troas topraklarına geçtiğinde rotasını özellikle kölelerin yoğun olarak yaşadığı yerlerden bilinçli olarak geçirdiğini söyleyebiliriz.

Modern araştırmacılar Paulus'un Mysia'dan Troas'a girişinden sonra genellikle Aleksandreia Troas'a gitmesi için iki güzergah üzerinde durmaktadırlar. Özellikle yukarıda bahsettiğimiz nedenlerle genellikle iç Troas'tan batıya doğru gitmektense, güneye Adramyttium'a inip, kıyı yolunu kullanarak Assos üzerinden Aleksandreia Troas'a ulaştığını ileri sürerler³⁶. Fakat gerek Munro'nun 19. yüzyılın sonunda tespit ettiği, gerekse daha sonraki araştırmalarda tespit edilen antik yerleşimler, yollar ve mil taşları, Paulus'un Agonya'dan Batı Troas'a gitmekte kullanabileceği birçok güzergah bulunduğunu göstermektedir. Araştırma eksikliğinden dolayı haritalarda antik yerleşimler açısından neredeyse boş gibi görülen bölge aslında batı kıyılarıyla kıyaslanacak kadar sık yerleşimlere sahiptir. Antik çağlarda kara yolculuğu her zaman riskli görülmüştür. Özellikle Mysia gibi bölgelerde ana yollarda bile silahlı korumalar ve geceleri konaklayacak güvenli yerler olmadan seyahat etmek büyük risk taşıyordu³⁷. Paulus gibi gündüz yolculuk yapan bir seyyah Troas'ta geceleri rahatlıkla konaklayabilecek bir yerleşim bulmuş olmalıdır³⁸.

Argyza'dan batıya doğru yola çıkan Paulus'un ilk uğrayacağı ya da yakınından geçeceği antik yerleşim Hamdibey Hisartepe'dir³⁹ (**Lev. 6**). Agonya ovasındaki en stratejik yer olan Hisartepe sadece Agonya ovasına değil, bütün bölgeye hakim konumdadır. Günümüzde üzerinde büyük bir geç Roma-Bizans kalesinin bulunduğu tepede yapılan yüzey araştırmalarında bulunan seramikler, yerleşimin geç Arkaik dönemden Bizans dönemine kadar kesintisiz devam ettiğini gösterir⁴⁰.

Paulus Hisartepe'den batıya doğru yoluna devam ettiği Agonya ovasını bu yönde çevreleyen dağları aşmak zorundaydı. Agonya'nın batısındaki tek

35 Ben-Sasson 1976, "The Crisis Under Gaius Caligula", 254-256.

36 Jewett 1997, 13; Wilson ve Desjardins 2000, 79.

37 Wilson ve Desjardins 2000, 80.

38 Özellikle *Pax Romana* zamanında bile Mysialı haydutların bölgede büyük tehlike yarattığı ileri sürülmektedir. Mitchell 1993, 1. 166.

39 Hisartepe'deki kaleden ilk bahseden Wiegand olmuştur. Kiepert, daha sonra da Leaf Skepsis'in 60 stadia yukarısında olduğu söylenen Palaiskepsis'in Hisar Tepe'de olduğunu iddia etmişlerdir. Fakat bu iddialarını kanıtlayan arkeolojik kanıtlardan ziyade, Skepsis'in 60 stadia uzağında Hisar Tepe'den başka koyabilecek başka antik yerleşim bilmedikleri içindir. Wiegand 1904, 274; Leaf 1923, 210.

40 Rose ve Körpe 2008, 65.

geçit hem doğudan, hem de kuzeyden gelen yolların kesiştiği tek nokta Sazak köyü sınırlarındaki Kaletepe'dir.

Sazak köyünün 6. km. güneybatısında Kaletepe, Gürgen ve Tahtalı dağları arasında, 580 m. yüksekliğinde bir tepedir. Bu dağlık bölge aynı zamanda Troas'ın üç büyük akarsuyunun Aesepos, Granikos ve Skamandros ırmaklarının kollarının birbirine girdiği, derin vadilerin arasında son derece engebeli ve sık ormanlarla kaplı bir alandır.

Yapılan araştırmalarda tepe üzerinde kuzey-güney yönüne doğru uzanan bazı duvarlar, mimari bloklar ve yapı kalıntıları tespit edilmiştir⁴¹. Bu yapı kalıntılarında biri, mimari teknik ve kullanılan malzemelerinden dolayı geç Roma dönemine tarihlenen küçük bir şapeledir (**Lev. 7**).

Kaletepe'deki kalıntılar Kiepert tarafından görülerek haritası üzerine işlenmiştir. Kiepert, burasını Strabon'un bahsettiği iç Troas'daki *Kale Pauke* "Güzel Çam" olarak lokalize etmiştir. Kale Pauke'nin yerleşim yerimi, yoksa bölge adımı olduğu açık değildir. "Güzel Çam" anlamına gelen Kale Pauke'den sadece Strabon söz eder⁴². Leaf, burasının Troas'ın en kilit noktalarından biri olduğunu ve ırmakların vadilerini takip eden yolların burada kesiştiğini ve buradaki yerleşimin de bölgenin önemli bir geçit ve kavşak noktası olması nedeniyle, askeri amaçlı olabileceğini bildirir⁴³. Argyria-Argyza yönünden batıya giden bütün yollar mutlaka buradan geçmek zorundadır. Paulus Agonya ovasının güneyindeki, ya da kuzeyindeki yolları da yolları da kullansa sonunda Kale Peuke'ye gelecektir.

Kale Peuke'de konakladığını varsayarsak, Paulus buradan Yukarı Granikos havzasının batısına geçmiş olmalıdır. Bu bölge son yapılan araştırmalarda on beşten fazla antik yerleşim ve onlarca antik maden işletmesiyle, Agonya gibi önemi bir madencilik merkezi olmalıydı.

Havzanın batısı son derece engebeli ve dağlık olmasına rağmen bu kısımda Granikos ve Skamandros ırmaklarının kaynakları birbirine yaklaşmakta olup, bu ırmak vadilerini takip eden yollar iki bölgeyi birbirine bağlamaktadır⁴⁴. Antik çağlarda Troas bölgesinin Priapos'tan Aleksandreia Troas'a giden yolların bulunduğu bu güzergah üzerinde günümüzde de modern yollar geçmemektedir.

Paulus bu bölgede tıpkı Agonya ovasında olduğu gibi gene madenlerde çalışan binlerce köle ile karşılaşmış olmalıdır. Yerleşimlerin birbirine yakınlığı nedeniyle burada hangi kentte kaldığı konusunda kesin bir şey söyleyemiyoruz.

41 Körpe 2010, 492-494.

42 Strabon, 13.44.

43 Leaf 1923, 205.

44 Körpe 2007b, 27.

Antik kaynaklar, bölgenin bu kısmında Polichna kentinin varlığından söz ederler. Polichna adı bölgedeki piskoposluk listeleri arasında geçer⁴⁵. İç Troas'ta yeri saptanamamış antik kentlerden biri olan Polichna'dan, Strabon yeriyile ilgili bilgi vermez⁴⁶. Leaf, kenti Skamandros, Granikos, Aesepos ve Rhodios ırmaklarının kaynaklarının çıktığı Yukarı Granikos civarına yerleştirir⁴⁷. Cook, Skepsis'in kuzeyinde Paleoskepsis yakınlarında olması gerektiğini söylediği Polichna'nın, lokalizasyonunu yapamamıştır⁴⁸. Bu kent Yukarı Granikos havzasında tespit ettiğimiz kentlerden biri olmalıdır (**Lev. 8**).

Paulus'un bu bölgeden çıkması en az iki gün almış olmalıdır. Bölgenin fiziki yapısı yürüyerek ya da atla yapılan yolculukları ciddi olarak zorlaştırmaktadır⁴⁹. Buradan Skamandros havzasına geçen Paulus, bu ırmağın kollarını takip eden yolları kullanarak Skepsis kentine ve Bayramiç-Ezine ovasının doğu ucuna gelmiş olmalıdır.

Troas'ın bu kısmında bölgenin en eski ve büyük yerleşimi olan Skepsis kenti bulunur. Kent günümüzde Bayramiç'in 10 km. doğusundaki Kurşunlu Tepesi üzerinde yer almaktadır (**Lev. 9**). Arkaik ve Klasik çağlarda tepenin üzerinde bulunan yerleşim, Roma döneminden itibaren, şimdi baraj gölü altında kalan, batısındaki ovaya doğru yayılmıştır.

Kentte ilk araştırmalar 18. yüzyılda Percocke tarafından yapılmışsa da, burasını Skepsis olarak lokalize eden Calvert olmuştur. Yerleşim yerinde ilk kazıları da yapan Calvert'tir. Sırasıyla Leaf ve Cook'un yaptıkları araştırmalar, yüzeyde bulunan bol miktarda bu kente ait sikke ve yazıtlar Kurşunlu Tepesindeki yerleşimin Skepsis olduğunu kanıtlamıştır⁵⁰.

Batısında Skamandros ırmağının suladığı bereketli ovanın yanı sıra, zengin ormanları ve başta kurşun olmak üzere civarındaki çeşitli maden yataklarıyla Skepsis kuruluşundan itibaren iç Troas'ın önemli metropollerinden biri olmuştur. Geç antik çağda Troas'daki birkaç piskoposluk merkezinden biri olan kent varlığını Bizans dönemi sonuna kadar sürdürmüştür⁵¹.

1990'lı yıllarda Skepsis kentinin batısındaki ovada yapılan kurtarma kazıları kentin geç Hellenistik ve Roma dönemleri hakkında değerli bilgiler ver-

45 Ramsay 1890, 123.

46 Strabon 13.1.45.

47 Leaf 1923, 213 harita.

48 Cook 1973, 302.

49 Troas'ın bu kısmında yaptığımız yüzey araştırmalarında her ne kadar modern orman yolları kullanılmışsa da, derin vadileri izleyen bu yolların oldukça dolambaçlı olduğu ve harita üzerinde yakın görülen iki noktaya ulaşmanın ne kadar zor olduğu görülmüştür.

50 Leaf 1923a, 272-273; Leaf 1923b, 267-281; Schwertheim 1996, 100-101, no.1, 102, no. 2, 118, no 25, 119, no. 26, 122, no. 32; Richl 1997, s.182, no. 1, 183, no.2; Körpe-Körpe 2001, 421-426; Tenger 1999, 148; Özhan 2007, 7-11.

51 Ramsay 1890, 152.

mehtedir⁵². Kazılarda açığa çıkan büyük bir hamam kompleksinin yakınındaki kilise bölgedeki ilk kilise yapılarındandır.

Skepsis'te en az bir gece kalmış olan Paulus, buradan batıya doğru yolculuğuna devam ettiğinde göreceli olarak en rahat seyahatinin yapmış olmalıdır. Zira, Skepsis'i batıya bağlayan bu yol Bayramiç-Ezine ovasında ve Skamandros ırmağını takip eden son derece güvenli bir yoldu. Bayramiç civarında yapılan araştırmalarda, Skepsis, Gergis, Paleoskepsis ve Kebren kentlerinin de birbirlerine yollarla bağlandığını gösteren kanıtlar bulunmuştur⁵³. Böyle bir antik yol kalıntısı Evciler köyü ve Külcüler köyleri arasında, Ilıca ve Köttüpnar arasında Tomaschek tarafından saptanmıştır⁵⁴. Günümüz Bayramiç-Ezine karayolunu takip eden antik güzergâh, Ezine yakınlarında kuzeye ve batıya ayrılıyordu. Bu yola ve küçük bir köprüye ait kalıntılar Ezine'nin doğusunda, Skamandros kenarında saptanmıştır⁵⁵. Cook'un 1967 yılında, bu güzergâh üzerinde, Türkmenli köyü altında, karayoluna yakın bir kahvehanede bulunduğu mil taşı, bu yolun Roma dönemi sonlarına kadar kullanıldığını gösterir⁵⁶.

Skepsis'ten bir günlük yolculuk sonunda Paulus Ezine ilçesinin 5 km. kuzeyinden Skamandros ırmağı üzerinde bulunan köprüden karşıya geçmiş olmalıdır. Günümüzde "Sarımsakçı Köprüsü" olarak bilinen modern köprünün yerinde 18. yüzyıla kadar ayakta olan bir Roma köprüsü vardı (**Lev. 10**). İngiliz seyyah Robert Wood'un 18. yüzyılın ortasında gördüğü ve gravürünü çizdiği bu köprü Troas'ı batıdan doğuya bağlayan yolun en önemli geçiş noktasıydı⁵⁷.

Skamandros'un batısına geçen Paulus bir yol ayrımına gelmişti. Eğer buradan kuzeye dönerse Troia ve Abydos'a, batıya giderse Aleksandria Troas'a gidebilirdi. Her iki yöne de bir günlük mesafede bulunan Paulus'un bu civarda uğrayabileceği tek yerleşim küçük Skamandria kentidir.

Troas bölgesinde son yıllarda lokalize edilen kentlerden biri olan Skamandria, Sarımsakçı köprüsünün yaklaşık 2,5 km. batısında, Çamoba Asarlıktepesi üzerinde bulunur⁵⁸ (**Lev. 11**).

2000 yılında Tepe üzerinde yapılan yüzey araştırmasında mimari buluntuların yanı sıra, güney yamacında ana kaya üzerine açılmış çok sayıda mezardan oluşan bir nekropol tespit edilmiştir. Bulunan seramiklerden yerleşimin Arka-

52 Özden-Ömer-Türker-Kekeç 1994, 365-386; Başaran-Tavukçu-Tombul 1997, 552

53 Körpe 2007, 21; Körpe 2010, 198.

54 Tomaschek 1891, 18.

55 Çanakkale Müzesi arkeologlarından Funda Körpe'nin 1997 yılında burada yapılan bir kaçak kazı sonucunda bulunan yol ve köprü kalıntılarının Roma dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

56 Cook 1973, 392.

57 Wood 1774, 324 resim; Cook 1973, 272-74, 393.

58 Körpe 2002, 367; Körpe 2003, 11-13.

ik dönemden Bizans dönemi sonuna kadar devam ettiği anlaşılmıştır. Antik kaynaklardan sadece Stephanos Byzantinos ve Plinius'un eserlerinde çok kısa cümlelerle anlatılan Skamandria, Bizans döneminde önemli bir Piskoposluk merkeziydi⁵⁹.

Skamandria'dan batıya doğru yoluna devam eden Paulus, Skepsis'ten gelen mevcut yolu kullanarak yoluna devam etmiş olmalıdır. Batıya giden bu yol, Bergaz, Kemallı ve Körüktaş köyleri yakınından geçerek Aleksandreia Troas'ın güneyine çıkıyordu⁶⁰.

Böylece, Mysia'nın batısından Troas'a giren Paulus'un Argyria-Argiza kentlerinden batıya doğru başladığı yolculuğu Aleksandreia Troas kentinde sona ermiştir⁶¹ (**Lev. 12**). Kuş uçuşu yaklaşık 100 km. uzunluğundaki bu mesafe eğer hiç durmadan ve sadece birer günlük duraklarda gecelenerek alınmışsa beş-altı gün sürmüş olmalıdır. Her ne kadar modern araştırmacılar Troas'taki yolların güvensizliğinden dolayı alternatif yollar önermekteyseler de, Paulus bu kara yolculuğundan memnun kalmış olmalı ki, daha sonra bölgeye üçüncü defa gelişinde Aleksandreia Troas'tan güneydeki Assos'a gitmek için özellikle kara yolunu tercih etmiştir⁶².

---

59 Steph. Byz. 373; Plin. *Nat. Hist.* V. 32. 124; Assos'daki Osmanlı camisinin kapı lentosu üzerindeki yazıtta daha önce burada var olan kilisenin Skamandria piskoposu tarafından yapıldığı yazmaktadır. Clarke 1882, 122-123, res. 24; Ramsay 1890, 152.

60 2000 yılında Çanakkale Müzesi'nin yeni açılacak yol projesiyle ilgili Ezine'den Aleksandreia Troas'a kadar yaptığı incelemede günümüzde artık kullanılmayan taş döşeme yollar tespit edilmiştir.

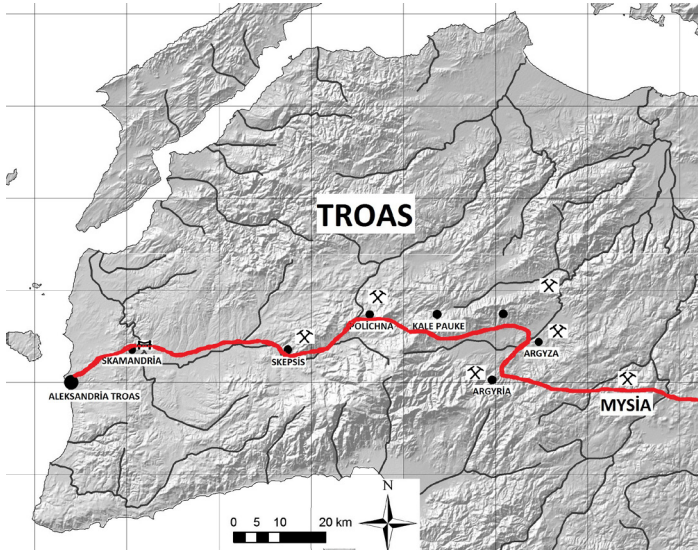
61 Wallace & Williams 1989, 199.

62 Jewett 1997,13-21; Wilson ve Desjardins 2000, 78-80; Dürüşken 2003, 25-26; *Actus Apostolarum* 20, 13-14.

LEVHALAR

Lev. 1- Paulus'un İkinci Kutsal Görev Gezisini gösteren harita.

Lev. 2- Paulus'un Troas güzergahı ve uğradığı düşünülen kentleri gösteren harita.

Lev. 3- Argyria üzerinde tespit edilen sarni yapısı (R. Körpe 2007).

Lev. 4- Argyria yakınlarındaki antik bir maden ocağı (R. Körpe 2007).

Lev. 5- Argyza'dan Agonya Ovasının görünümü (R. Körpe 2007).

Lev. 6- Hamdibey Hisartepe'de bulunan kalenin duvarı (R. Körpe 2007).

Lev. 7- Kale Pauke'de bulunan Őapel kalıntısı (R. Körpe 2008).

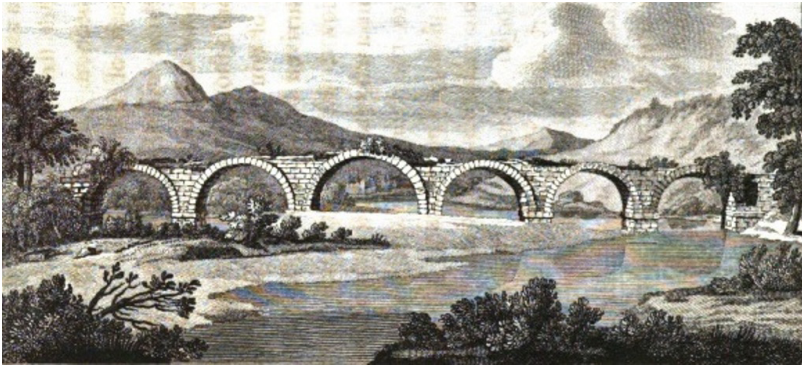

Lev. 8- Polichna ve AŐaĐı Granikos Havzası (R. Körpe 2008).

Lev. 9- Skepsis kentinin üzerinde bulunduğu Kurşunlu tepesi (G. Bieg 2000).

Lev. 10- Skamandros üzerindeki Roma köprüsü (Wood 1774, s. 324 resim).

Lev. 11- Skamandria kentinin üzerinde bulunduğu Asarlıktepe (G. Bieg 2000).

Lev. 12- Aleksandria Troas kenti ve Şimdi dolmuŐ olan limanı.(G. Bieg 2000).

KAYNAKÇA

- Bailey 1909 J. W. Bailey "Paul's Second Missionary Journey", *The Biblical World*, 33, No. 6 (1909), 414-423.
- Başaran-Tavukçu-Tombul 1997 C. Başaran - A. Tavukçu - M. Tombul, "Skepsis Kurtarma Kazısı" *Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (1997) 552-560.
- Bauernfeind 1980 O. Bauernfeind, *Kommentarund Studien zur Apostelgeschichte*. (Tubingen, 1980).
- Ben-Sasson 1976 H. H. Ben-Sasson, *A History of the Jewish People*, (Harvard University Press, 1976).
- Bowers 1979 W. P. Bowers, "Paul's Route through Mysia. A Note on Acts xvi. 8", *Journal of Theological Studies*, n.s.:30 (1979), 507-511.
- Bruce 1972 F. F. Bruce, "Galatians and Christian Origins", *Galatians Problems* (The University Press Aberdeen, 1972).
- Calder & Bean 1958 W. M. Calder & G. E. Bean, *A Classical Map of Asia Minor* (London, British Institute of Archaeology at Ankara, 1958).
- Cook 1973 J. M. Cook, *The Troad, An Archaeological and Topographical Study* (Oxford University Press, 1973).
- Dürüşken 2003 Ç. Dürüşken, *Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektuplar*, (İstanbul, 2003).
- Fabricsius 1894 E. Fabricsius, "Archaeologische Untersuchungen im westlichen Kleinasien." *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* (1894) 899-920.
- Finegan 1981 J. Finegan, *The archeology of the New Testament: the Mediterranean world of the Early Testament*, (Boulder, 1981).
- Gjelsvik 1962 T. Gjelsvik, "Investigations of lead-zinc deposits in Northwest Anatolia", *Bulletin of the Mineral Research*

and Exploration Institute of Turkey 59 (1962) 62-70.

- Jewett 1997 R. Jewett, "Mapping the Route of Paul's 'Second Missionary Journey' From Dorylaeum to Troas", *Tyndale Bulletin* 48.1, 1-22.
- Jewett 2002 R. Jewett, "Investigating the Route of Paul's 'Second Missionary Journey' from Pisidian Antioch to Troas," in *Actes du 1er Congres International sur Antioche de Pisidie*, Collection d'Archeologie et d'Histoire de l'Antiquite of the Universite Lumiere - Lyon 2, edited by Thomas Drew-Bear, Mehmet Taslialan and Christine M. Thomas (Paris: de Boccard, 2002) 93-96.
- John B. Polhill 1992 J. B. Polhill, *Acts*, (Nashville, 1992).
- Jones 1971 A. H. M. Jones, [1937] *The Cities of the Eastern Roman Provinces*. Second ed. rev. By Michael Avi-Yonah et al (Oxford, 1971).
- Johnson 1992 L. T. Johnson, *The Acts of the Apostles*, (Collegeville, 1992).
- Hasluck 1910 F. W. Hasluck, *Cyzicus* (Harvard University Press, 1910).
- Hirschfeld 1896a O. Hirschfeld, "Argyria." In Wissowa, *Paulys Real Encyclopadie*, 2.801.
- Hirschfeld 1896b O. Hirschfeld, "Argiza." In Wissowa, *Paulys Real Encyclopadie*, 2.721.
- Mitchell 1993 S. Mitchell, Mitchell, S. 1993, *Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor 1: The Celts and Impact of Roman Rule*. (Oxford, 1993).
- Murphy-O'Connor 1885 J. Murphy-O'Connor, "Traveling Conditions in the First Century: On the Road and on the Sea with St Paul." *Bible Review* 1, no. 2, 1985, 38-47.
- Kiepert & Philippon 1912 A. Kiepert & Philippon, *Asia Minor (The Troad) The Geographical Journal* (London, 1912).

- Körpe & Körpe 2002 R. Körpe & F. Körpe, "A Lead Medallion from Skepsis in the Troad", *Studia Troica* XI (2002) 421-426.
- Körpe 2002 R. Körpe, *Skamandria Antik Kenti'nin Lokalizasyonu* (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi) (Çanakkale, 2002).
- Körpe 2003 R. Körpe, "Yeni Bir Skamandria Sikkesi", *Kubaba* 1 (2003) 11-18.
- Körpe 2007a R. Körpe, "Doğu Troas Çalışmaları II (Yenice-Gönen)", *Kubaba*, 6, 28-36.
- Körpe 2007b R. Körpe, "Troas Bölgesi'nin Antik Yolları". *Kubaba*, Sayı 7, 21-29.
- Körpe 2010 R. Körpe, "Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (M.Ö. 545-M.Ö. 334): Arkeolojik Veriler ve Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel-Kültürel Bir Değerlendirme" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), (İzmir, 2010).
- Leaf 1923a W. Leaf, *Strabo on The Troad* (London, 1923).
- Leaf 1923b W. Leaf, 'Skepsis in the Troad', 267-81 in W.H. Buckler and W.M. Calder (eds.), *Anatolian Studies Presented to Sir William Mitchell Ramsay* (Manchester: Manchester University Press, 1923).
- Marshall 1980 I. H. Marshall, *The Acts of the Apostles: An Introduction and Commentary*, (Leicester, 1980).
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*. 2 vols. (Princeton University Press-1950).
- Munro & Anthony 1897 J. A. R. Munro & H. M. Anthony, "Explorations in Mysia", *The Geographical Journal* IX, 150-169.
- Munro 1901 J. A. R. Munro, "Gleanings from Mysia", *Journal of Hellenic Studies* 21, 229-237.
- Özden - Türker - Kekeç 1994 Ö. Özden - Ç. Türker - T. Kekeç, "1993 yılı Skepsis

- Antik Kenti Kurtarma Kazıları“ *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (Didim, 1994) 365-386.
- Özhan 2007 T. Özhan, “Antik Kaynaklarda Skepsis Kenti”, *Bayramiç Sempozyumu* 03-05 Ağustos (Bayramiç 2007) 7-11.
- Özyıldırım 2007 M. Özyıldırım, “Aziz Paulus”, *Arkeoidea*, 5, 27-30.
- Pemicka et al. 1984 E. Pemicka et al., “Archaometallurgische Untersuchungen in Nordwestanatolien”, *Jahrbuch des romisch-gemtanischen Zentralmuseums Mainz* 31: 533-599.
- Pemicka 1987 E. Pemicka, “Erzlagerstätten in der Agais und ihre Ausbeutung im Altertum”, *Jahrbuch des ramisch-gennanischen Zentralmuseums Mainz* 34: 607 -714.
- Philippson 1910 A. Philippson, “Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien” *Das westliche Mysien und die pergamenische Landschaft* (Gotha, 1910).
- Pope 1939 R. M. Pope, *On Roman Roads with St. Paul*, (London, 1939).
- Ramsay 1890 W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, (London, 1890).
- Ramsay 1896 W. M. Ramsay, *St. Paul the Traveler and the Roman Citizen*, (London, 1896).
- Ramsay 1907 W. M. Ramsay, *The Cities of St. Paul* (New York, 1907).
- Ricl 1997 M. Ricl, *The Inscriptions of Alexandria Troas* (Bonn, 1997).
- Robert 1997 J. Robert, “Mapping the Route of Paul’s ‘Second Missionary Journey’ on Previously Undiscovered Roman Roads from Pisidian Antioch to Troas.” *Tyndale Bulletin* 48, 1-22.

- Rose & Körpe 2008 C. B. Rose & R. Körpe, "The Granicus River Valley Archaeological Survey Project, 2007" *XXX. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 26-30 Mayıs 2008, Ankara.
- Rostovtzeff 1923 M. I. Rostovtzeff, "Economic Policy of the Pergamene Kings" (Ed.) W. H. Buckler-W. M. Calder *Anatolian Studies presented to Sir William Mitchell Ramsay* (1923, Manchester), 359-390.
- Ruge 1937 E. Ruge, "Pericharaxis." In *Wissova, Paulys Real Encyclopadie*, 19.720.
- Schwertheim 1996 E. Schwertheim, "Die Troas, Neue Forschungen", *Asia Minor Studien*, 31 (1996), 68-130.
- Talbert 2000 R. J. A. Talbert (Ed.), *Barrington Atlas of The Grek and Roman World*, (Princeton University Pres, 2000).
- Tenger 1999 B. Tenger, "Zur Geographie und Geschichte der Troas" E. Schwertheim-H. Wiegartz (ed.), *Die Troas. Neue Forschungen III Asia Minor Studien* 25 (1999), 103-180.
- Tomaschek 1891 W. Tomaschek, *Zur Historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter* (Vienna, 1891).
- Wallace & Williams R. Wallace & W. Williams, *The Three Worlds of Paul of Tarsus*, (London, 1989).
- Weber 1920 V. Weber, *Des Paulus Reisenrouten bei der zweimaligen Durchquerung Kleinasiens. Neues Licht für die Paulusforschung*. (Wfirzburg, 1920).
- Wiegand 1904 T. Wiegand, "Reisen in Mysien" *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 29 (1904) 254-339.
- Wilson & Desjardins 2000 S. G. Wilson & M. Desjardins, "Unresolved Aspects of Paul's Travels Through Mysia" Text and Artifact in the Religions of Mediterranean Antiquity, *Essays in Honour of Peter Richardson* Stephen G. Wilson and Michel Desjardins (Ed.), (Wilfrid Laurier University Pres, 2000).

Reyhan Körpe

Witherington 1998

B. Witherington, *Grace in Galatia: A Commentary on Paul's Letter to the Galatians*, (London, 1998).

Wood 1775

R. Wood, *The book appeared, a fine quarto : An Essay on the Original Genius and Writings of Homer: With a comparative view of the ancient and present state of the Troade*,(London, 1775).